

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

БІДА МАРІАННА БОГДАНІВНА

УДК [339.5:338.1.014]:303.725.33

**МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ
НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

ЛЬВІВ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародного економічного аналізу і фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник кандидат економічних наук, доцент
БІЛЕНКО Юрій Іванович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри міжнародного
економічного аналізу і фінансів.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
МОКІЙ Анатолій Іванович,
Запорізький інститут економіки
та інформаційних технологій,
проректор з міжнародних зв'язків
та стратегічного розвитку;

кандидат економічних наук, доцент
ГРИНЧИНА Інна Борисівна,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
доцент кафедри міжнародної торгівлі.

Захист відбудеться «__» _____ 2015 р. о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.21 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 19.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий «__» _____ 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к.е.н., доцент

Ю. Б. Федунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Існує очевидна взаємозалежність між економічним зростанням та міжнародною торгівлею: інтенсивне зростання економіки зумовлює розширення експортного сектора та активне долучення країни до системи міжнародної торгівлі; активна зовнішня торгівля продукує вищі темпи зростання як ВВП країни загалом, так і доходу на душу населення за рахунок впливу на різнопланові макроекономічні індикатори. Проте детермінанти такого впливу все ще не є чітко встановленими.

Найбільш системно та комплексно дослідити вплив міжнародної торгівлі на економічне зростання вдалося завдяки широкому застосуванню економетричних моделей з різними варіантами змінних, які квантифікували масштаб впливу торгівлі на зростання економіки. В економічній теорії дослідження зв'язку між міжнародною торгівлею та економічним зростанням знайшли своє відображення у працях багатьох вчених–економістів Заходу: Д. Доллара, С. Едвардса, Дж. Сакса та Е. Ворнера, Ф. Родрігеза та Д. Родріка, Р. Болдвіна, Р. Барро, В. Істерлі та Р. Левіна, Е. Берга та А. Кругер, А. Брюнера, Дж. Гросмена та Е. Гелпмена, Д. Ірвіна та М. Тервіо, Х. Сала-і-Мартіна, Дж. Франкела та Д. Ромера, Р. Вакцярга і К. Велх, Е. Боренжштайна, Дж. ді Грегоріо та Дж.-В. Лі, В. Арори та А. Вамвакідіса.

Щодо розвитку вітчизняних економічних досліджень у цьому напрямі, потрібно констатувати, що українська економічна думка не має достатніх напрацювань стосовно комплексного впливу механізмів міжнародної торгівлі на зростання економіки, хоча окремі з механізмів досліджені доволі ґрунтовно. Серед найбільш системних – дослідження впливу іноземних інвестицій, експорту, людського капіталу, лібералізації торгівлі на зростання економіки. Дослідження впливу лібералізації на економіку країн є у напрацюваннях Б. Губського, Д. Лук'яненка, В. Сіденка, В. Попова, Ю. Біленка та ін. Практичним і теоретичним аспектам зовнішньої торгівлі загалом і в окремих країнах та регіонах присвячені праці А. Філіпенка, І. П'єнської, Л. Шинкарук, В. Шевчука. Дослідження процесу формування відкритості України містяться у працях А. Мокія, Я. Белінської, В. Геєця, Л. Дедаєвої, С. Ткаленко та інших, тоді як перспективи розвитку країни при досягненні максимальної відкритості за умов глобалізації є сферою інтересів О. Рогача, О. Шниркова, І. Пузанова, В. Онищенка, Т. Вакарчук. Особливої уваги, з огляду на комплексність дослідження, заслуговують праці І. Бураковського.

Однак існує гостра потреба у виокремленні ключових механізмів впливу торгівлі на економічне зростання із використанням диференційного підходу, а також їхнього різновекторного дослідження з метою встановлення способів та методів регулювання цих механізмів задля отримання бажаних економічних результатів, що й зумовило вибір теми дисертації, визначило її мету, завдання та структуру дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у межах науково-дослідної теми кафедри міжнародного економічного аналізу і фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка „Дослідження проблеми вибору та формування траєкторії розвитку держав в умовах їх значної торговельної та фінансової відкритості” (номер державної реєстрації 0113U000869 січень 2013–грудень 2015).

Особисто дисертантом проаналізовано та систематизовано теоретико-методологічні напрацювання щодо способів впливу міжнародної торгівлі на економічний розвиток країн, розроблено базові емпіричні моделі механізмів такого впливу, а також здійснено економетричне тестування найбільш комплексної моделі механізмів впливу торгівлі на зростання на рівні регіонів світу. Виходячи з результатів дослідження, здійснено групування регіонів за домінуючими механізмами, а також виконано аналогічні розрахунки для економіки України.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є виявлення та наукове обґрунтування домінуючих механізмів впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання регіонів та країн світу, аналіз їхнього прояву в обраних регіонах для відповідного макроекономічного регулювання з метою досягнення економічних цілей. Комплексний підхід до реалізації поставленої мети окреслив коло завдань, які слід вирішити:

— проаналізувати і систематизувати теоретико-методологічні та сучасні емпіричні (зокрема, економетричні) підходи до аналізу зв'язку “міжнародна торгівля–економічне зростання”;

— розробити та здійснити класифікацію механізмів впливу міжнародної торгівлі на основі принципу їхньої дії;

— побудувати комплексну модель для емпіричного тестування, яка акумулюватиме в собі усі суттєві механізми;

— проаналізувати динаміку міжнародної торгівлі та економічного зростання в різних регіонах світу та з'ясувати тенденцію впливу частки експорту у ВВП на зростання економіки;

— визначити моделі економічного зростання для регіонів на основі тестування комбінованої моделі економетричним методом;

— погрупувати регіони світу, виходячи із домінуючих механізмів впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання країн розглянутого регіону;

— встановити залежність визначених механізмів впливу торгівлі від зміни різних макроекономічних умов (рівня ВВП на душу населення, сальдо торговельного балансу, індексу відкритості);

— розробити модель економічного зростання під впливом механізмів зовнішньої торгівлі для України;

— запропонувати поетапний алгоритм модернізації економіки України, виходячи з результатів виконаного дослідження та враховуючи економічні умови.

Визначені завдання дають змогу окреслити предмет і об'єкт дисертаційного дослідження.

Об'єкт дослідження – процес впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання.

Предмет дослідження – моделі механізмів впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання регіонів світу та окремих країн.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження виконане з використанням низки загальнонаукових методів, зокрема: історичного (під час аналізу розвитку теорій міжнародної торгівлі та економічного зростання в ретроспективі – у розділі 1); аналізу та синтезу (під час інтеграції досліджень торгівлі та зростання в поле ендогенної теорії зростання – у розділі 1); абстрагування та узагальнення (за виявлення схожості застосовуваних пояснювальних параметрів під час емпіричного тестування впливу торгівлі на зростання західними вченими у – розділі 1); порівняння та аналогії (під час зіставлення отриманих економістами результатів та встановлення можливості їхнього використання для виконання аналогічних досліджень щодо іншої вибірки країн – у розділах 1 та 2); моделювання та формалізації (під час побудови моделей механізмів впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання у – розділі 1); спостереження (для моніторингу динаміки міжнародної торгівлі та світового ВВП; оцінювання тенденцій зміни темпів зростання торгівлі, зміни частки експорту у ВВП регіонів, зміни економічних умов України – у розділах 2 і 3). А також низки спеціальних методів аналізу, зокрема: вимірювання (у процесі створення масиву статистичної бази даних для подальшої емпіричної оцінки – у розділах 2 і 3); описово-аналітичного та статистико-економічного методів (під час побудови статистичних та аналітичних таблиць для порівняння тенденцій впливу експортного сектора на ВВП розглянутих регіонів та України – у розділах 2 і 3); графічного (для побудови графічних зображень та для наочної демонстрації отриманих результатів – у розділах 2 і 3); кореляційного та регресійного аналізу (під час обчислення ступеня та напряму взаємовпливу економічного зростання з різними пояснювальними змінними, а також для оцінки коефіцієнтів запропонованих моделей зростання – у розділах 2 і 3).

Інформаційною базою дослідження є наукові та аналітичні праці вітчизняних та закордонних вчених, офіційні публікації статистичних органів Європейського Союзу та міжнародних організацій (Світовий Банк, ООН, МВФ, ЮНКТАД, СОТ), Державного комітету статистики України, періодичні видання, матеріали міжнародних конференцій, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у всебічному вивченні та науково-теоретичному обґрунтуванні механізмів впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання держав. Найвагомішими результатами дисертаційного дослідження, які спрямовані на виконання поставлених завдань, а також характеризують його наукову новизну та розкривають особистий внесок дисертанта, вважати такі:

вперше:

— здійснено ґрунтовну емпіричну оцінку взаємозв'язку механізмів міжнародної торгівлі та економічного зростання країн світу шляхом побудови

регресійних моделей за умови класифікації країн на основі географічно-інтеграційного та макроекономічного (класифікація за рівнем ВВП на душу населення, темпом зростання ВВП, сальдо торговельного балансу та індексом відкритості) критеріїв, що дало змогу з'ясувати домінуючі механізми впливу міжнародної торгівлі: економетрично встановлено ключову залежність країн регіону Південно-Східної Азії від залучення ПІІ, критичну залежність економічного зростання від обсягу експорту, світового попиту для країн СНД та ЄС, Південної Азії – від частки високотехнологічного експорту у загальному експорті, Латинської Америки, регіону НАФТА, ЄС та Близького Сходу – від рівня розвитку людського капіталу;

удосконалено:

— методику класифікації потенційних механізмів впливу міжнародної торгівлі на макроекономічні умови країни/регіону, виходячи з їхньої різноспрямованості: монетарну, технологічну та інтеграційну, а також синтез розглянутих механізмів у рамках комбінованої моделі як основи для емпіричного тестування будь-якої країни чи регіону;

— використання (як пояснювальних змінних) частки високотехнологічного експорту у загальному товарному експорті як репрезентацію зміни структури торгівлі за переходу до більш довготермінових та ефективних моделей зростання, а також індексу умов торгівлі як репрезентацію безпосереднього впливу зовнішніх умов на грошову масу країни/регіону;

— класифікацію регіонів світу за ступенем залежності від міжнародної торгівлі через введення критерію частки експорту (у відсотках) до регіонального ВВП: слабка залежність ($< 20\%$), помірна залежність ($20\% > < 30\%$) і значна залежність ($> 30\%$);

набули подальшого розвитку:

— теоретико-методологічні та концептуальні підходи до аналізу ролі частки експорту у ВВП шляхом порівняння тенденцій динаміки частки експорту та зростання реального ВВП і проведення компаративного дослідження для періоду 1993–2012 рр. щодо пояснювальної здатності зміни цієї частки як каталізатора економічного зростання із застосуванням кореляційного аналізу;

— рекомендації державної регулятивної політики у торговельній сфері з урахуванням моделі економічного зростання України, для якої емпірично встановленими домінуючими механізмами зростання є притаманні технологічній та монетарній моделям чинники, та з урахуванням існуючих дисбалансів у структурі експорту–імпорту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення, методичні та прикладні аспекти можуть використовувати науковці для подальшого дослідження впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання, а також державні органи влади у здійсненні ними економічної політики на макроекономічному рівні. Емпіричні результати та висновки дисертаційної роботи впроваджено у практичну діяльність та використано при

підготовці аналітичних матеріалів Львівською торгово-промисловою палатою (довідка № 19–08–3 / 150 / 1 від 05.02.2015 р.).

Головні результати та висновки дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка кафедрою міжнародного економічного аналізу і фінансів при викладанні дисциплін “Фінанси і економічне зростання держав”, “Міжнародний економічний аналіз” (довідка № 475–В від 05.02.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, наведені наукові результати отримані безпосередньо автором та є особистим внеском здобувача у розробку проблеми.

Апробація результатів дисертації. Базові положення, результати та висновки дисертаційної роботи доповідалися на: II Міжнародній науково-практичній конференції “Міжнародні відносини в умовах XXI ст.: сучасна теорія і практика (Львів, 12 лютого 2013 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції “Міжнародні відносини в умовах XXI ст.: сучасна теорія і практика (Львів, 11 лютого 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Пошук ефективних механізмів господарювання в контексті сучасної економічної теорії” (Одеса, 30–31 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Перспективи розвитку фінансової системи: економічні та інноваційні аспекти” (Дніпропетровськ, 30–31 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Соціально-економічний розвиток країн: досвід та перспективи” (Львів, 30–31 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми фінансово-економічного та соціального розвитку країн” (Київ, 5–6 вересня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Економіка країни: стан, досягнення та перспективи подальшого співробітництва з країнами ЄС” (Одеса, 19–20 вересня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Управління економічними процесами у світовій і національній економіці” (Київ, 23–24 січня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Зовнішні та внутрішні фактори впливу на економічну систему країн” (Київ, 30–31 січня 2015 р.), а також на щорічних наукових семінарах кафедри міжнародного економічного аналізу та фінансів упродовж 2012–2015 рр.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано у 15 наукових працях, 6 з яких у наукових фахових виданнях, в т. ч. 1 – у науковому фаховому виданні іноземної держави, яке включено до міжнародних наукометричних баз, та 9 у збірниках тез доповідей міжнародних науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 3,72 д. а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 303 сторінки, із них 188 сторінок основного тексту. Робота містить 23 таблиці на 13-ти сторінках, 28 рисунків на 10-ти сторінках та 6 додатків на 98-и сторінках. Список використаних джерел містить 167 позицій на 17-ти сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, проаналізовано ступінь її дослідженості, наведено зв'язок із науковими темами, визначено мету та завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних автором результатів, подано відомості про їхнє впровадження.

У першому розділі дисертації – «Теоретико-методологічні підходи до формування механізмів взаємодії міжнародної торгівлі та економічного зростання» розкрито способи, шляхом яких міжнародна торгівля впливає на зростання, а саме ідентифіковано такі механізми: зростання ефективності інвестування, передусім враховуючи важливість імпорту капіталу у країни, що розвиваються; здатність розширюватись при стабільній (на противагу спадаючій) віддачі у довготерміновому періоді внаслідок доступу до більших ринків; зростаюча реальна віддача від капіталу у країнах з надлишком некваліфікованої робочої сили унаслідок використання порівняльної переваги; вищий рівень внутрішніх заощаджень і/або притоку іноземного капіталу; можливе ендегенне зростання унаслідок лібералізації торгівлі у короткотерміновому періоді; результати макроекономічної стабілізації, якщо країна вступає в процес економічної інтеграції; скорочення видів діяльності, що дають змогу отримувати монопольну ренту за умови існування торговельних обмежень; стимулювання інноваційної та підприємницької діяльності внаслідок конкуренції та доступу до більших ринків;

Головні напрацювання економістів на розглянуту проблему узагальнено у таблиці 1.

Вивчення та систематизація, а також різне спрямування тих потенційних механізмів, які приводяться в дію лібералізацією чи інтенсивнішим включенням країни у міжнародні торговельні потоки, породжує необхідність їхньої класифікації за напрямом впливу на конкретну сферу економіки. Пропонуємо такі моделі механізмів впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання: монетарну, технологічну, інтеграційну та комбіновану.

Головними чинниками зазначених моделей є найраціональніші, з огляду на можливість їхньої квантифікації та емпіричного тестування, механізми, виокремлені з наукових концепцій західних учених, та важливі, на нашу думку, економічні механізми, які не отримали достатнього аналізу чи залишені поза увагою у розглянутих працях науковців. У цих моделях закладена певна ієрархія: залежно від рівня розвитку країни, відбувається поступовий перехід від однієї до іншої моделі: для країн, що розвиваються, традиційно властива монетарна модель, для розвинутих країн – технологічна, яка або залишається на цій стадії, або з часом під впливом досягнутих угод переходить в інтеграційну.

Монетарна модель найшвидше реагує на зміну зовнішніх умов, а, отже, найшвидше спричиняє зміну темпу зростання економіки. Головним механізмом дії цієї моделі є вплив різних зовнішніх чинників на грошову масу, що в

короткотерміновому періоді може позитивно вплинути на динаміку ВВП. З іншого боку, ефект від дії монетарної моделі є доволі мінливим, оскільки така модель відображає залежність країни від умов торгівлі та її чутливість до зовнішніх шоків. Для такої моделі ключовими механізмами є: частка експорту та імпорту у ВВП, умови торгівлі, притік/відтік ПП. Важливим чинником, який відображає ціноутворення в країні, також може бути валютний курс. Проте включення індексу умов торгівлі у модель є більш економічно обґрунтованим, оскільки валютний курс може залежати від багатьох обставин, наприклад, політичних.

Таблиця 1

**Узагальнення досліджень впливу міжнародної торгівлі
на економічне зростання держав**

Напрямок економічної думки, автор	Вплив міжнародної торгівлі на економічне зростання: розглянуті механізми
Меркантилізм	Активне сальдо торговельного балансу → притік грошової маси → зниження відсоткових ставок → стимул до інвестування → економічне зростання
Класична школа (А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Мілль)	Вільна торгівля → подолання обмеженості внутрішнього ринку → поділ праці → зростання продуктивності → сприяння технологічним інноваціям → економічне зростання
М. Найт, Н. Лоайза, Д. Віллануева	Залучення у міжнародну торгівлю → доступ до світових ринків → зростання конкуренції → збільшення виробничої активності → економічне зростання
Е. Берг, А. Крюгер, Р. Болдвін	Лібералізація → можливість інтеграції → застосування механізму конвергенції темпів економічного зростання
Р. Солоу, П. Ромер, Л. Рівера-Батіз	Міжнародна торгівля → дифузія технологічного прогресу → економічне зростання
П. Ромер, Дж. Гросмен, Е. Гелпмен	Лібералізація → залучення прогресивних інвестицій, менеджменту, бізнес-практики → акумуляція знань → економічне зростання
Р. Фіндлей, В. Арора, А. Вамвакідіс	Міжнародна торгівля → активніші контакти між країнами → конвергенція економічного розвитку з розвитком у країнах-торговельних партнерах
Д. Ко, Е. Гелпмен, А. Гофмайстер, Б. де Лонг, Л. Самерс	Зняття торговельних обмежень → імпорт устаткування і техніки → дифузія знань → зростання продуктивності → пришвидшення темпу економічного зростання
Б. Баласса, Г. Федер, А. Крюгер	Лібералізація торгівлі → зростання експорту → швидше зростання ВВП на душу населення
Г. Бекерт, К. Гарві, К. Лундбленд, Ф. Мишкін	Активне залучення у міжнародну торговельну систему → супутня лібералізація ринку капіталу → притік ПП → зростання попиту на фінансові інструменти та послуги → рівневий ефект для ВВП
Р. Вакцяр, К. Велх, Р. Левін, Д. Рене	Лібералізація → інтенсифікація експорту → зростання валових внутрішніх інвестицій → економічне зростання
Р. Чанг, Л. Калтані, Н. Лоайза, Р. Барро, Дж.-В. Лі	Залучення до міжнародної торгівлі → зростання експорту → необхідність інвестицій в освіту, якість управління, громадську інфраструктуру → перспектива довготермінового економічного зростання

Примітка. Розроблено автором

Довготерміновий ефект забезпечує технологічна модель. Успіх країн Південно-Східної Азії пов'язують з політикою активного залучення ПІІ. Країни, активно залучені у міжнародну торгівлю, є менш схильні до дефолту. Відповідно, міжнародні інвестори, зважаючи на це, охочіше розміщують свої інвестиції в таких країнах. Проте ПІІ найефективніше діють у тих країнах, які мають найкращу базу для їхньої рецепції. Отож вважають, що важливою умовою залучення ПІІ для економічного зростання країни є наявність у країні–реципієнта достатнього рівня людського капіталу й розвинутого фондового ринку. Суть моделі полягає у залученні ПІІ в експортні сектори, де існує перспектива випуску високотехнологічних товарів, тобто у зміні експортної орієнтації з сировинних товарів чи товарів первинної обробки на високотехнологічні товари, які мають високу додану вартість, тому ключовим чинником цієї моделі є частка товарів високотехнологічного експорту у загальному експорті як відображення якісної зміни структури експортного сектора під дією міжнародної торгівлі.

Для моделі економічної інтеграції, притаманної ЄС та НАФТА, першим етапом є створення зон вільної торгівлі. Для такої моделі властивими механізмами вважаємо кредити чи фінансову допомогу новим членам, ПІІ, які в цьому випадку надходять за рахунок об'єднання ринків країн. Проте ключовим механізмом є темп зростання в країнах-членах, який спричиняє конвергенцію темпів економічного зростання поміж країнами.

Комбінована модель акумулює в собі елементи всіх попередніх моделей. Для цієї моделі важливими компонентами впливу торгівлі є:

- частка експорту товарів і послуг у ВВП;
- частка імпорту товарів і послуг у ВВП;
- світова кон'юнктура;
- частка внутрішніх інвестицій у ВВП;
- частка високотехнологічних товарів у загальному експорті;
- частка прямих іноземних інвестицій у ВВП;
- людський капітал;
- відкритість торгівлі;
- зовнішній попит на імпорт,

виражені через відповідні макроекономічні індикатори. Комбіновану модель протестовано емпірично задля виявлення домінуючих механізмів впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання на рівні регіонів світу.

У другому розділі – «Аналіз сучасних механізмів впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання у різних регіонах світу» увагу сконцентровано на емпіричному аналізі домінуючих механізмів для різних регіонів світу, адже спроби встановити причинно-наслідкові взаємозв'язки між агрегованими змінними на основі даних однієї країни, зазвичай, неможливо узагальнити, отож наша ціль реалізовується на мезорівні – рівні регіонів і інтеграційних об'єднань, який дає змогу формувати узагальнені висновки.

Порівнюючи рівень життя населення розглянутих регіонів, можна констатувати, що доволі очевидні зміни сталися у регіоні СНД та Південно-Східній Азії. Для цих регіонів, найвірогідніше, головним локомотивом зростання стала торгівля: у випадку СНД – за рахунок вигідної світової кон'юнктури на сировинних ринках; у випадку Південно-Східної Азії – завдяки притоку ПШ в експортні галузі з випуску високотехнологічних товарів, який супроводжувався адекватною відповіддю внутрішньої політики.

Зворотня тенденція у впливі міжнародної торгівлі на економічне зростання простежується на Близькому Сході: значне посилення експортної залежності не сприяє відповідній позитивній динаміці у темпах зростання ВВП на душу населення. Загалом очевидно, що залежні від експорту та кон'юнктури світових ринків країни мають вищу амплітуду коливань темпів економічного зростання. Для більшості країн, що розвиваються, частка експорту у ВВП є дуже високою, отож економіки таких країн сильно відчують флуктуації у доходах від експорту. Волатильність експортних доходів позначається на економічному зростанні. Чим більша концентрація експорту, тим сильніша залежність економічного зростання від міжнародної торгівлі. З метою групування регіонів світу щодо їхньої залежності від міжнародної торгівлі, пропонуємо таку класифікацію (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація регіонів за ступенем залежності від міжнародної торгівлі

Період	Слабка залежність (< 20 %)	Помірна залежність (20 % < * < 30 %)	Значна залежність (> 30 %)
1993–2000 рр.	— Східна Азія — Південна Азія — Лат. Америка — НАФТА — Північна Африка	— Близький Схід — СНД — ЄС	— Південно-Східна Азія
2001–2008 рр.	— Південна Азія — Лат. Америка — НАФТА	— Східна Азія — Північна Африка	— Південно-Східна Азія — Близький Схід — СНД — ЄС
2009–2012 рр.	— Південна Азія — Лат. Америка — НАФТА	— Східна Азія — Північна Африка — СНД	— Південно-Східна Азія — Близький Схід — ЄС

Примітка. Розроблено автором

Незважаючи на те, що регіони по-різному залежать від міжнародної торгівлі, ступінь взаємовпливу ВВП і експорту, судячи з кореляційного аналізу реального економічного зростання ВВП регіонів та частки експорту у ВВП, є позитивним і значним скрізь, та найвищим у Південно-Східній Азії, на території Близького Сходу, СНД, Північноамериканської зони вільної торгівлі. З аналізу лінійних трендів приросту обсягу експорту регіонів у відсотках до попереднього року можемо зробити важливий висновок: для всіх розглянутих територіальних та інтеграційних об'єднань тенденція не є однорідною. Висхідною вона є для Азійського континенту та СНД. Для СНД також спостерігається сильна висхідна

тенденція до реального економічного зростання. Серед регіонів Азії зростання характерне для Південно-Східної та Східної Азії. Такий аналіз на мезорівні свідчить про неоднаковий вплив міжнародної торгівлі на зростання економіки у різних частинах світу, а отже й про домінування специфічних для кожного регіону механізмів впливу торгівлі на економічне зростання.

Емпіричне тестування залежності економічного зростання країн регіонів світу від механізмів міжнародної торгівлі здійснено на основі панельної регресії за допомогою аналітичного пакета обробки статистичних даних Stata методом узагальнених найменших квадратів з допомогою інструментів фіксованих ефектів для вибірки з 87 країн, об'єднаних за географічним чи/та інтеграційним критерієм, упродовж 1980–2012 рр. Серед розглянутих країн, згідно з класифікацією Статистичного підрозділу ООН, 31 країна є розвинутою, а 56 – тими, що розвиваються, причому 3 з них – найменш розвинуті країни.

Регресійне рівняння для аналізу набуває такого вигляду:

$$GROWTH_{it}=b_0+b_1(X)_{it}+b_2(FDI)_{it}+b_3(TT)_{it}+b_4(HC)_{it}+b_5(TX)_{it}+b_6(GCF)_{it}+b_7(MD)_{it}+e_{it}.^1$$

Таблиця 3

Моделювання впливу механізмів міжнародної торгівлі на економічне зростання регіонів світу²

Параметри	СНД	ЄС	ЛА	Бл. Схід	НАФТ А	Сх. Азія	Пд. Азія	Пд-Сх. Азія	Пн. Африка	Світ загалом
X	0,46*	0,10*	0,12*	-0,20*	0,13	0,06*	-0,12	-0,04	0,04	0,06*
FDI	-0,27	-0,01	-0,08	0,11	0,14	0,03	-0,29	0,22**	0,27	0,02
TT	-0,01	0,02	-0,001	0,01	0,15***	-0,001	-0,06*	0,004	-0,001	-0,002
HC	-0,05	-1,47*	1,08 **	2,29 **	-1,76 **	-0,01	-0,97	0,35	-0,54	-0,002
TX	-0,66	-0,05	-0,01	-0,33	0,001	-0,07	1,33 **	-0,01	0,11	-0,03
GCF	0,35*	0,49*	0,37*	0,02	0,54*	0,28*	0,53*	0,19*	0,16	0,29*
MD	1,53*	1,16*	0,38*	1,24*	0,40*	0,67*	0,59*	0,43**	0,16	0,80*
R ²	0,61	0,66	0,19	0,34	0,36	0,23	0,45	0,22	0,10	0,23
Спостереження	65	347	240	118	61	80	47	138	78	1171
Країни	5	28	12	10	3	4	2	7	4	75

Примітка. Розроблено та розраховано автором за даними ЮНКТАД, Світового банку, Статистичного підрозділу ООН 1980–2012 рр.

На основі економетричного аналізу можна виділити домінуючі механізми впливу торгівлі на зростання регіонів світу:

¹ де i – відповідає кожній країні/регіону; t – кожному часовому періоду; $GROWTH_{it}$ – річне зростання для країни/регіону i впродовж періоду t ; X_{it} , FDI_{it} , TT_{it} , HC_{it} , TX_{it} , GCF_{it} , MD_{it} – відповідно, частка експорту товарів і послуг у ВВП, частка ПІІ у ВВП, індекс умов торгівлі, людський капітал, частка високотехнологічного експорту в загальному експорті, частка внутрішніх інвестицій у ВВП, попит на імпорт для країни/регіону i в період t ; e_{it} – похибка дослідження; R^2 – коефіцієнт детермінації.

² * – коефіцієнт статистично значимий при 1 % помилці, ** – при 5 % помилці, *** – при 10 % помилці.

Домінуючі механізми впливу міжнародної торгівлі на економічного зростання для регіонів світу (розроблено автором)

Регіон	СНД	ЄС	Латинська Америка	Близький Схід	НАФТА	Східна Азія	Південна Азія	Південно-Східна Азія
Механізми впливу	X (+) GCF (+) MD (+)	X (+) GCF (+) MD (+) НС (-)	X (+) GCF (+) MD (+) НС (+)	X (-) НС (+) MD (+)	ТТ (+) GCF (+) MD (+) НС (-)	X (+) GCF (+) MD (+)	ТТ (-) TX (+) GCF (+) MD (+)	FDI (+) GCF (+) MD (+)
Модель	Елементи всіх моделей	Елементи всіх моделей	Елементи всіх моделей	Елементи всіх моделей	Елементи всіх моделей	Елементи всіх моделей	Елементи всіх моделей	Елементи всіх моделей
Домінуючі механізми	X (+) MD (+)	НС (-) MD (+)	НС (+)	НС (+)	НС (-)	MD (+)	TX (+)	FDI (+) MD (+)
Модель	Монетарно-інтеграційна	Технологічно-інтеграційна	Технологічна	Технологічна	Технологічна	Інтеграційна	Технологічна	Технологічно-інтеграційна

Отже, здебільшого країни розглянутих регіонів зазнають впливу міжнародної торгівлі через технологічний канал. СНД ж, наприклад, має найбільшу економетрично встановлену частку впливу експорту на економічне зростання як наслідок значної залежності від експортних цін. Здебільшого такий результат спричинений належністю до СНД Росії, яка, відповідно, є однією з найбільш експортозалежних країн світу. Значну частку економічного зростання ЄС, СНД, Східної Азії та Південно-Східної Азії пояснюють інтеграційні механізми, хоча лише ЄС є інтеграційним об'єднанням.

Усі визначені нами механізми впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання значною мірою впливають на індекс відкритості, який, очевидно, є головним механізмом, що зв'язує міжнародну торгівлю та економічне зростання. Власне індекс відкритості, згідно з результатами економетричного аналізу, суттєво залежить від частки експорту та ПП у ВВП, частки технологічного експорту у загальному товарному експорті, зовнішнього попиту, менше – від людського капіталу та незначною мірою від індексу умов торгівлі. Негативна залежність простежується з часткою валових внутрішніх інвестицій у ВВП.

Такий аналіз здійснено на основі поділу країн за географічними критеріями. У дослідженні ми врахували диференціацію країн за рівнем ВВП на душу населення, темпом економічного зростання, сальдо торговельного балансу, індексом відкритості. Загалом розглянуті механізми змінюють силу та напрям дії за зміни макроекономічних умов: зі зростанням рівня економічного розвитку країн (збільшення рівня ВВП на душу населення і/або стабільного темпу економічного зростання у 2–3 % в рік) зменшується вплив експортної частки на ВВП, проте зростання індексу відкритості збільшує вплив торговельних параметрів (індексу умов торгівлі, частки експорту). Встановлено, що людський капітал позитивно впливає на економіку країн, що розвиваються, однак зворотня

тенденція простежується для розвинутих країн. Щодо всіх інших параметрів, то тенденцій не простежується.

У третьому розділі – «Детермінанти впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання України» на мікрорівні досліджено вплив різних змінних на економіку України, яка за географічним та інтеграційним принципом належить до регіону СНД. За результатами регресійного дослідження виявлено, що статистично значуще на рівень зростання країн СНД впливають: частка експорту товарів і послуг у ВВП, зовнішній попит та частка валових внутрішніх інвестицій у ВВП.

З метою виявити ключові детермінанти економічного зростання України під дією механізмів міжнародної торгівлі, розроблено чотири моделі (табл. 5).

Таблиця 5

Моделювання впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання України³

Незалежна Змінна	Модель 1	Модель 2	Модель 3	Модель 4
log(Openness)	-0,5343	-	-	-
log(X)	-	-0,4384	-	-
log(FDI)	0,0264	0,0566	0,0779	0,2217**
log(TT)	1,0953** ⁴	1,1381**	1,0144*	1,1328
log(HC)	4,4461*	3,0703	4,1591	0,2306
log(TX)	0,3812**	0,3320*	0,2823	0,0042
log(GCF)	0,7621**	0,6540**	0,6621**	-
R ²	0,9547	0,9526	0,9303	0,8558
F-статистика	21,0944	20,0989	18,0674	17,0076

Примітка. Розроблено та обчислено автором за даними ЮНКТАД та Світового банку 2000–2012 рр.

Отже, порівнюючи чотири рівняння, очевидно, що найкраще економічне зростання в Україні описується регресійною моделлю 1, для якої статистично значущими виявилися чотири параметри – частка високотехнологічного експорту в загальному товарному експорті, частка внутрішніх інвестицій у ВВП, а також індекс умов торгівлі та людський капітал. Здебільшого виявлені нами канали впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання України говорять про приналежність (або, принаймні, високу схильність) країни до технологічної моделі зростання. Як бачимо з результатів дослідження, на регіональному рівні та на рівні окремої країни – України – існує лише один спільний механізм – це частка внутрішніх інвестицій у ВВП. Інші чинники – частка

³ де i – відповідає Україні; t – кожному часовому періоду; $\log(GDP)_{it}$ – залежна змінна, яка відображає відносну зміну ВВП на душу населення для країни i впродовж періоду t ; $\log(Openness)_{it}$, $\log(X)_{it}$, $\log(FDI)_{it}$, $\log(TT)_{it}$, $\log(HC)_{it}$, $\log(TX)_{it}$, $\log(GCF)_{it}$ – відповідно, відносні зміни індексу відкритості, частки експорту, частки ПІІ у ВВП, індексу умов торгівлі, людського капіталу, частки високотехнологічного експорту у загальну експорті, частки внутрішніх інвестицій у ВВП для країни i в період t ; e_{it} – похибка дослідження.

⁴ * – коефіцієнт статистично значимий при 1 % помилці, ** – при 5 % помилці, *** – при 10 % помилці.

високотехнологічного експорту, індекс умов торгівлі та людський капітал – є специфічними для України і не відображають тенденцій на мезорівні.

Встановлено, що економіка України значно залежна від світової кон'юнктури. Індекс умов торгівлі майже завжди, за винятком лише 2001 року, перевищував 100 %, тобто, ціни товарів експортного сектору України були суттєво вищими за ціни імпортованих товарів. Варто зазначити стабільно високу частку експорту у ВВП України, яка змінювалась від часу здобуття незалежності від 30 % до 65 %, проте, згідно з емпіричними результатами, експорт все ж не є чинником зростання, тому така значна експортна орієнтація є недоцільною.

Чинником, здатним пришвидшити перехід від монетарної до технологічної моделі, є ПІІ, проте у відсотках до ВВП цей показник все ще є незначним. Він становив усього 0,254 % ВВП 1992 року, однак стрімко зріс до 9 % 2005 року. Після цього спостерігається певна втрата інтересу до інвестування в Україну: з 2005 року почалося поступове зменшення притоку ПІІ, а 2012 року цей показник вже сягав лише 4,4 % ВВП. Рівняння моделі 4 має найменшу пояснювальну здатність, однак воно породжує цікавий висновок: на рівні регіонів ми відкинули гіпотезу про конкурування внутрішніх та зовнішніх інвестицій; приклад України доводить, що за відсутності внутрішніх інвестицій зовнішні інвестиції стають ключовим чинником зростання. Звісно, результати регресійного аналізу не дають змоги аналізувати порівняльну ефективність залучення капіталу різного походження, проте цей напрям дослідження може отримати самостійне прикладне спрямування.

З іншого боку, на відміну від більшості країн світу, Україна все ж експортує високотехнологічні товари. Частка таких товарів у загальному товарному експорті впродовж розглянутих років коливалася в межах 3–4 %. Компліментарним чинником для розглянутого механізму є людський капітал. Якщо в Україні 1991 року кількість років навчання серед осіб старших 15 років становила 9,52 років, то 2012 року цей показник вже сягав 11,1, що є свідченням хороших перспектив для інтелектуального розвитку.

На рівні регіонів окремо ми досліджували індекс відкритості, який загалом демонструє схильність до торгівлі, ступінь залученості країни у світові економічні зв'язки. Для України цей показник є доволі високим та становить в середньому за двадцять років 99,7 % (розраховано за даними ЮНКТАД). Емпірично встановлено, що приріст індексу відкритості насамперед залежить від частки експорту товарів і послуг у ВВП, що цілком закономірно, а також від акумуляції людського капіталу та валових внутрішніх інвестицій. Негативна залежність від ПІІ є дуже низькою, отож вважаємо, що нею можна знехтувати.

Наявність статистично значущих чинників, притаманних різним моделям, в економетричному рівнянні для України дає змогу стверджувати про розвиток економіки України на даному етапі за змішаною моделлю, для якої критичними чинниками є монетарні, які проявляються через залежність від світової кон'юнктури та зовнішніх умов, та внутрішні механізми: суто технологічні –

людський капітал та кількість товарів високотехнологічного експорту, а також загальний показник, характерний для більшості моделей – частка валових внутрішніх інвестицій у ВВП.

Враховуючи емпіричні результати та існуючі дисбаланси в структурі експорту–імпорту, вважаємо, що якісна експортна диверсифікація є необхідною передумовою економічного зростання. Проте це довготривалий та поступовий процес. У середньотерміновій перспективі, задля зменшення впливу світової кон'юнктури, ефективним може бути проведення контрациклічної фіскальної політики: експансійної – за низьких цін на зовнішніх ринках, рестрикційної – за надвисоких. Короткотерміновим вирішенням можна вважати застосування механізму хеджування цінних ризиків, як, наприклад, купівля чи продаж ф'ючерсів.

У довготерміновому періоді проблему можна вирішити шляхом застосування виваженої політики, яка б забезпечила отримання всіх потенційних переваг від експорту та інвестицій. Кроки такої політики можуть бути такими: отримати всі переваги від традиційних галузей спеціалізації на зовнішніх ринках, тобто забезпечити майбутні перетворення відповідною фінансовою базою. Водночас варто здійснювати валютні інтервенції задля уникнення різкої зміни курсу національної валюти. Далі слід поступово відмовлятися від сировинної орієнтації, залишаючи на експорт той мінімум, який необхідний для отримання іноземної валюти. Якщо вкладати гроші в цей сектор, то тільки з метою модернізації та цілковитого оновлення виробничих потужностей. І, виходячи з наявності технологічного потенціалу, розвивати нові галузі, вкладаючи надходження в іноземній валюті в інноваційні технології. Це забезпечуватиме високі можливості для зростання продуктивності праці, підвищення зовнішнього попиту на товари українського експорту та даватиме змогу інтегруватись в економічні об'єднання, зокрема ЄС.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено важливе наукове завдання щодо виявлення неоднорідного впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання різних регіонів та окремих країн світу, одержані результати дають змогу сформулювати низку висновків теоретичного та практичного характеру.

1. В праці критично проаналізовано значну кількість теоретичних та емпіричних доведень взаємозв'язку торгівлі та економічного зростання. Виявлені механізми доповнено суттєвими способами впливу торгівлі на макроекономічні умови, які не отримали достатнього аналізу в існуючих працях, на основі чого запропоновано такі моделі механізмів впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання: монетарну, технологічну, інтеграційну та їхній синтез в рамках комбінованої моделі.

2. Розроблений ланцюг дії монетарної моделі стосується грошового сектора: експортоорієнтовані країни за умови сприятливої світової кон'юнктури отримують

наддоходи від торгівлі, що, на певний період, сприяє поживленню ділових процесів, збільшенню споживчих витрат, які є компонентом ВВП. Суть технологічної моделі полягає у залученні ПП в експортні сектори, де є перспектива випуску високотехнологічних товарів, тобто у зміні експортної орієнтації з сировинних товарів чи товарів первинної обробки на високотехнологічні товари завдяки ПП. Крім того, компліментарним благом для ПП є рівень розвитку людського капіталу. Каналами впливу на економіку інтеграційної моделі, яка передбачає, передусім, створення зон вільної торгівлі, вважаємо: ПП з інших країн інтеграційного об'єднання, позики та кредити більш відсталим в економічному плані членам задля досягнення певного рівня конвергенції, співвідношення рівня доходів на душу населення за кордоном і в конкретній країні та обов'язковий механізм для інтеграції – відкритість економіки до міжнародної торгівлі.

3. Запропоновано комбіновану модель, яка акумулює в собі усі суттєві елементи. Параметрами розробленої моделі визначено такі: людський капітал; частка експорту товарів і послуг у ВВП; частка імпорту товарів і послуг у ВВП; відкритість торгівлі; частка внутрішніх інвестицій у ВВП; частка прямих іноземних інвестицій у ВВП; світова кон'юнктура; частка високотехнологічних товарів у загальному товарному експорті; зовнішній попит на імпорт. Така модель є доволі комплексною і системною, характеризує головні способи впливу міжнародної торгівлі на макроекономічні умови країни/регіону та придатна для емпіричного тестування.

4. Аналіз торговельних тенденцій та динаміки економічного зростання на мезорівні продемонстрував, що частка експорту у ВВП є високою у регіоні Південно-Східної Азії та на Близькому Сході. Економічна криза знизилась до помірної залежності країн СНД від міжнародної торгівлі. Стабільно слабка залежність спостерігається в регіонах Південної Азії, Латинської Америки та НАФТА.

Порівнявши рівень життя населення розглянутих регіонів із приростом частки експорту у ВВП, констатуємо, що позитивні зміни характерні для регіону СНД та Південно-Східної Азії. Зворотня тенденція у впливі міжнародної торгівлі на економічне зростання простежується на Близькому Сході: значне посилення експортної залежності не спричиняє відповідної позитивної динаміки у темпах зростання ВВП на душу населення.

5. За результатами дослідження встановлено, що для п'яти з дев'яти розглянутих регіонів та світу загалом істотним у статистичному плані є показник частки експорту у ВВП. Найбільше залежним від частки експорту у ВВП регіоном є СНД. Негативним є зростання експорту для країн Близького Сходу. Частка прямих іноземних інвестицій за рівнем статистичної значущості впливає лише на економіку країн Південно-Східної Азії. Найменший вплив у багатофакторній моделі регресії на економічне зростання світу здійснює індекс умов торгівлі. Лише для регіону НАФТА та Південної Азії він є значущим. Причому для країн НАФТА цей індекс позитивно впливає на економіку, для країн Південної Азії – негативно. Зазначимо,

що з усіх чинників для розглянутих регіонів найбільший вплив чинить людський капітал. Цей вплив є більшим за 1 % і позитивним для Латинської Америки та Близького Сходу; негативним – для ЄС і НАФТА. Показник частки високотехнологічного експорту у загальному експорті товарів значущий лише для Південної Азії. Валові внутрішні інвестиції для семи з дев'яти регіонів та світу загалом мають достатній рівень статистичної значущості. Це внутрішній чинник, який, на нашу думку, приводиться в дію, окрім іншого, також й міжнародною торгівлею, оскільки із залученням у міжнародну торгівлю зростають можливості ринку і потенціал для внутрішнього інвестування. Зовнішній попит є статистично значущим також для семи регіонів і світу загалом. Цей показник, як і валові внутрішні інвестиції та частка експорту, є головним механізмом, який пришвидшує економічне зростання.

6. Емпірично підтверджено, що здебільшого країни розглянутих регіонів зазнають впливу міжнародної торгівлі через технологічний канал. Доведено, що СНД має найбільшу економетрично встановлену частку впливу експорту на економічне зростання, яку ми відносимо до монетарної моделі. Значна частка економічного зростання ЄС, СНД, Східної Азії та Південно-Східної Азії пояснюється інтеграційними механізмами, причому лише ЄС є інтеграційним об'єднанням у традиційному розумінні. Щоправда, якщо торговельні контакти між країнами регіону носять зобов'язувальний характер, що притаманно зонам вільної торгівлі чи митним союзам, то інтеграційні механізми діють значно інтенсивніше.

7. Окрім географічно-інтеграційного підходу, нами враховано диференціацію країн за рівнем ВВП на душу населення, темпом економічного зростання, сальдо торговельного балансу та ступенем відкритості економіки. У такий спосіб ми дослідили залежність механізмів від ключових економічних детермінантів і виявили, що зі зростанням рівня економічного розвитку країн зменшується вплив експортної частки на ВВП, проте зростання індексу відкритості збільшує вплив торговельних параметрів (індексу умов торгівлі, частки експорту у ВВП), що, загалом, закономірно. Встановлено, що людський капітал позитивно впливає на економіку країн, що розвиваються, однак зворотня тенденція простежується для розвинутих країн.

8. З результатів економетричного тестування моделей економічного зростання для України, встановлено, що економіка країни залежить від таких параметрів: індексу умов торгівлі, людського капіталу, частки високотехнологічного експорту у загальному експорті, частки внутрішніх інвестицій у ВВП. Виявлені нами механізми впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання України свідчать про розвиток країни за змішаною моделлю, для якої характерне поєднання чинників монетарної та технологічної моделей зростання.

9. Очевидною є певна суперечливість економетричного дослідження та економічних реалій в Україні. На мезорівні виявлено, що загалом регіон СНД розвивається за монетарно-інтеграційною моделлю, проте дослідження на мікрорівні для України доводить виняткову важливість чинників наукового

розвитку – людського капіталу та частки високотехнологічного експорту, що притаманно технологічній моделі зростання. З іншого боку, дуже значним є вплив суто монетарного показника – індексу умов торгівлі, який впливає насамперед на грошову масу за рахунок притоку іноземної валюти у вигляді виручки експортерів.

Виявлено, що цілеспрямоване нарощування експорту не приносить очікуваних результатів, адже емпірично підтверджено, що частка експорту у ВВП не є статистично значущим чинником для економічного зростання України. Якщо не змінити структуру експортного сектора, можливість розвитку економічної кризи є дуже високою. Шок умов торгівлі внаслідок мінливості цін на зовнішніх ринках – істотна передумова макроекономічної волатильності. Тому лише якісна експортна диверсифікація є вирішенням цієї проблеми. Однак це довготривалий та поступовий процес. У середньотерміновій перспективі ефективним може бути застосування контрациклічної фіскальної політики: експансійної – за низьких цін на товари експортного сектора на зовнішніх ринках, рестрикційної – за надвисоких, а також правильний розподіл бюджетних асигнувань, виходячи з пріоритетності розвитку галузей та з урахуванням істотного людського капіталу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Біда М. Б. Визначення мультиплікатора зовнішньої торгівлі для країн Центральної та Східної Європи / М. Б. Біда // Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. – 2013. – № 33. – С. 239–247. – (Серія міжнародні відносини) (0,45 д.а.)

2. Біда М. Б. Сучасні теоретичні підходи до аналізу зв'язку між міжнародною торгівлею та економічним зростанням / М. Б. Біда // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. – 2013. – Т. 14. – № 1. – С. 25–30. – ISSN 1993-0259. (0,42 д.а.)

3. Біда М. Б. Технологічний вплив міжнародної торгівлі на економічне зростання: інвестиційний механізм / М. Б. Біда // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. – 2014. – Т. 16. – № 2. – С. 6–11. – ISSN 1993-0259. (0,4 д.а.)

4. Біда М. Б. Неоднорідний вплив міжнародної торгівлі на економічне зростання регіонів світу / М. Б. Біда // Вісник Одеського національного університету / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2/1. – С. 61–64. – ISSN 2304-0920. (0,32 д.а.)

5. Біда М. Б. Емпіричне тестування механізмів впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання / М. Б. Біда // Трансформаційні процеси національної економіки : зб. наукових праць з актуальних проблем економічних наук / Наукова організація “Перспектива”. – Дніпропетровськ, 2014. – Ч. 1. – С. 18–27. – ISSN 978-617-7178-40-7. (0,55 д.а.)

Статті у наукових фахових виданнях іноземних держав:

6. Bida M. V. Empirical Testing of the Influence of International Trade on Economic Growth / M. V. Bida // European Applied Sciences. – Stuttgart : ORT Publishing, 2014. – № 5. – P. 122–124. – ISSN 2195-2183. (0,19 д.а.)

Тези наукових доповідей:

7. Біда М. Б. Вибір торговельної стратегії: емпіричні докази на користь лібералізації / М. Б. Біда // Міжнародні відносини в умовах ХХІ ст.: сучасна теорія і практика : тези доп. II щорічної Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 12 лютого 2013 р.). – Львів, 2013. – С. 186–189. (0,26 д.а.)

8. Біда М. Б. Технологічна модель впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання / М. Б. Біда // Пошук ефективних механізмів господарювання в контексті сучасної економічної теорії : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 30–31 травня 2014 р.). – Одеса, 2014. – Ч. II. – С. 62–647. (0,1 д.а.)

8. Біда М. Б. Інтеграційна модель впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання / М. Б. Біда // Перспективи розвитку фінансової системи: економічні та інноваційні аспекти : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 30–31 травня 2014 р.). – Дніпропетровськ, 2014. – Ч. I. – С. 98–100. (0,09 д.а.)

9. Біда М. Б. Фінансова модель впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання / М. Б. Біда // Соціально-економічний розвиток країн: досвід та перспективи : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 30–31 травня 2014 р.). – Львів, 2014. – Ч. II. – С. 24–27. (0,15 д.а.)

11. Біда М. Б. Інвестиційний канал впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання / М. Б. Біда // Економіка країн: стан, досягнення та перспективи подальшого співробітництва з країнами ЄС : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19–20 вересня 2014 р.). – Одеса, 2014. – С. 112–114. (0,11 д.а.)

12. Біда М. Б. Взаємодія та взаємовплив міжнародної торгівлі та економічного зростання / М. Б. Біда // Міжнародні відносини в умовах ХХІ ст.: сучасна теорія і практика : тези доп. III щорічної Міжнар. наук.-практ. конференції (Львів, 11 лютого 2014 р.). – Львів, 2014. – С. 56–61. (0,24 д.а.)

13. Біда М. Б. Вплив економічного зростання в країнах-торгівельних партнерах на економіку країни / М. Б. Біда // Проблеми фінансово-економічного та соціального розвитку країн : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 5–6 вересня 2014 р.). – К., 2014. – С. 101–103. (0,2 д.а.)

14. Біда М. Б. Перевірка виконання умови Маршала-Лернера для економіки України / М. Б. Біда // Управління економічними процесами у світовій і національній економіці : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 січня 2015 р.). – К., 2015. – С. 18–20. (0,07 д.а.)

15. Біда М. Б. Порівняльні переваги зовнішньої торгівлі України в контексті структурного дисбалансу експортного сектора / М. Б. Біда // Зовнішні та внутрішні фактори впливу на економічну систему країн : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30–31 січня 2015 р.). – К., 2015. – С. 23–26. (0,17 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Біда М. Б. Механізми впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання держав. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2015.

Дисертацію виконано з метою виявлення зв'язку між міжнародною торгівлею та економічним зростанням. У роботі узагальнено сучасні теоретичні та емпіричні підходи до аналізу різних способів впливу торгівлі на зростання економіки, виокремлено головні моделі механізмів впливу торгівлі, виходячи з різного принципу їхньої дії. Здійснено детальний аналіз особливостей дії різних механізмів для регіонів та інтеграційних об'єднань світу. Визначено домінуючі механізми впливу міжнародної торгівлі на зростання регіонів світу та складено відповідні моделі економічного зростання для регіонів. Змодельовано вплив механізмів міжнародної торгівлі через різні макроекономічні індикатори на економічне зростання України. Сформовано рекомендації щодо шляхів удосконалення зовнішньоторговельної політики України в довготерміновій перспективі.

Ключові слова: міжнародна торгівля, економічне зростання, прямі іноземні інвестиції, частка експорту, торговельна політика, індекс відкритості економіки, залежність від міжнародної торгівлі.

АННОТАЦИЯ

Бида М. Б. Механизмы влияния международной торговли на экономический рост государств. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.02.00 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2015.

Диссертация выполнена с целью выявления связи между международной торговлей и экономическим ростом. В работе обобщены современные теоретические и эмпирические подходы к анализу различных способов воздействия торговли на рост экономики, выделены главные модели механизмов влияния торговли, исходя из различного принципа их действия. Осуществлен подробный анализ особенностей действия различных механизмов для регионов и интеграционных объединений мира. Определены доминирующие механизмы влияния международной торговли на рост регионов мира и составлены соответствующие модели экономического роста для регионов. Смоделировано влияние механизмов международной торговли через различные макроекономические индикаторы на экономический рост Украины. Сформированы рекомендации относительно путей усовершенствования внешнеторговой политики Украины в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: международная торговля, экономический рост, прямые иностранные инвестиции, доля экспорта, торговая политика, индекс открытости экономики, зависимость от международной торговли.

SUMMARY

Bida M. Mechanisms of influence of the international trade on the economic growth of states. – Manuscript.

The dissertation submitted in fulfillment of the requirements for the academic degree of Candidate of Economic Sciences in speciality 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2015.

The dissertation identifies and investigates the link between international trade and economic growth, the scope of such influence on the macrolevel – global level, mesolevel – level of regions and integration entities and on microlevel – country level. It summarizes modern theoretic and empirical approaches to the analysis of different ways of impact of the external factors on the economic conditions of regions and states. The thesis creates a comprehensive approach to the study of such mechanisms taking into account different principles of their action. To this end a detailed classification of mechanisms that implies financial, technological and integrational models is suggested. The combined model of trade mechanisms suitable for empirical testing of any region or country of the world is developed.

The thesis analyzes global and regional trade trends and economic growth during 1980–2012; investigates the impact of trade share on economic growth using Granger causality test and shows the role of trade in providing the growth of real GDP per capita in various groups of countries. The dissertation empirically investigates the mechanisms of trade influence such as: exports share, share of FDI and gross capital formation in GDP, terms of trade index, human capital, share of high-tech exports in total merchandise exports, level of openness and import demand on the real economic growth in 87 countries, of which 31 are developed and 56 are developing countries, during 1980-2012 using GLS model with fixed-effects; identifies key mechanisms for different regions and integration entities of the world and creates the appropriate model of economic growth for the regions on this basis. The study also implies a differential approach that demonstrates the strength and direction of change of the impact of mechanisms of international trade depending on the development level of the sample countries

At the microlevel the most influential external factors for the economic growth of Ukraine are analyzed. Different models of international trade influence that identify key mechanisms that include terms of trade index, share of gross capital formation in GDP, share of high-tech exports in total merchandise exports and human capital on the economy of Ukraine are developed. The main obstacles of economic policy such as huge dependence on external conditions and reliance on exports are determined. On this ground the recommendations on ways to improve the trade policy of Ukraine in the long run based on the empirical results and pieces of advice for the short-term period are suggested.

Keywords: international trade, economic growth, foreign direct investment, the share of exports, trade policy, economic openness index, dependence on international trade.

Підписано до друку 20.04.2015 р.
Формат 60×84/16
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 11. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv; <http://www.pais.com.ua>